

De Vos

Na alle pro- en contra-artikelen over de Vos in het Haarlems Dagblad van de laatste tijd, is het misschien verstandig om wat zakelijke informatie te geven, zodat het voor iedereen mogelijk wordt wat genuanceerder over de Vos te gaan denken. Om de essentie van het geschreven woord van de auteurs zo zuiver mogelijk weer te geven, heb ik waar mogelijk de letterlijke tekst geciteerd. Aan het eind van het artikel staat een lijst van geraadpleegde literatuur. Helaas was het onmogelijk om in zo'n kort tijdsbestek alle rapporten over de resultaten van de onderzoekingen van de auteurs zelf op te vragen en door te lezen. Daarom citeer ik ook uit het boek "de Vos" van Geert v. Oort, die tot de grote kenners van de Vos gerekend kan worden.

Onze roodharige Vos (*Vulpes vulpes* L.) behorend tot de familie van de hondachtigen, leeft in zeer uitéénlopende biotopen en heeft een enorme geografische verspreiding, die vele andere vossensoorten overlapt. Hij komt voor in geheel Europa; in Azië noordelijk tot aan de poolcirkel, oostelijk tot Korea en zuidelijk tot de woestijn van Arabië, benoorden de Sahara in Afrika. Verder komt hij voor in Amerika van de Canadese arctische streken tot aan de woestijnen van Nieuw-Mexico. Hij is tevens met sukses ingevoerd in Australië en Nieuw-Zeeland.

In de winter gaat de rekel op het liefdespad. Soms verliest hij elke voorzichtigheid om een vrouwtjësvos het hof te maken. Heeft deze hofmakerij sukses dan worden de jongen tussen begin maart en eind april in een burcht geboren. Deze burchten zijn vaak opgewerkte konijnenholen. De eerste veertien dagen blijft de moervos bij de jongen en verlaat 's nachts de burcht maar voor korte perioden. Als de jongen een week oud zijn, verlaat het vrouwtje 's nachts het hol voor langere tijd. De jonge vossen worden blind geboren en na twaalf dagen gaan hun ogen open, waarna ze al vlug voor het hol spelen; ook begint het vrouwtje dan met het aanslepen van prooi. Geleidelijk breiden de jongen hun aktiviteitsgebied wat uit in de directe omgeving van de burcht. Tegen eind mei worden de jongen op verschillende burchten gehuisvest. 's Nachts lopen ze dan tussen de holen heen en weer om te zien of de ouders voedsel hebben gebracht. Tussen juni en augustus worden de jongen steeds meer zelfstandig, maar blijft de aktiviteit binnen het geboorteterritorium. De oudervossen nemen hun jongen niet mee om te leren jagen. Ieder jong moet het jagen gedurende de lange opgroeiperiode zelf ervaren, waarbij ze wel worden gesteund door signalen - reuk en geluid - die van de oude vossen uitgaan en die bijv. leiden naar plaatsen met gemakkelijk bereikbaar voedsel. De verkenningen buiten het geboorteterritorium breiden zich geleidelijk uit totdat de jongen zich tussen september en november in omliggende terreinen vestigen. De jonge rekels - in tegenstelling tot de jonge vrouwtjes - blijven soms tot en met de zomer van het jaar daarop over een groot gebied zwerven, op zoek naar geschikte leefruimte (5).

Vele overleveringen en anecdotes wijzen erop dat de Vos van oudsher bewoner is geweest van de bossen, veengebieden en woeste gronden in de hoger gelegen streken van ons land. Dit zou erop kunnen duiden, dat de Vos in het duingebied pas in later periode is komen opdraven. Volgens Prof. Schlegel is de Vos in 1870 nog niet in de duinstreek gesignaleerd (7).

Het voedsel van de Vos heeft altijd al erg in de belangstelling van de wetenschap gestaan en er zijn enorm veel onderzoekingen verricht op dit gebied. Het enige wat de doorsnee-mens in het algemeen daarvan weet, is dat hij graag en veel gestolen kippen eet. Misschien om deze gedachte te ontzenuwen of te bevestigen zijn er veel onderzoeken gedaan; anderzijds kon men - door het grote aantal geschoten exemplaren - veel maagonderzoek verrichten. Een andere manier om informatie te krijgen over het voedsel is het uitpluizen van de uitwerpselen. De onverteerbare delen in de uitwerpselen schijnen een redelijke indicatie van het vossenmenu weer te geven. Zelfs eischaalrestjes worden soms in faecaliën gevonden. Een zuivere determinatie van de gevonden eischaal schijnt echter onmogelijk te zijn. Om eischaaldeeltjes terug te vinden is het tijdstip van eventuele verorbering ook heel belangrijk. Een ei-menu op een lege maag geeft een veel grotere kans op schaalvondsten in de keutels dan geconsumeerde eieren in een (bijna) volle maag (3).

Een derde mogelijkheid is het determineren van de prooi-resten bij de nesten. Bij deze manier moet men goed in de gaten houden dat vleugels maanden, soms meer dan één jaar onverteerd blijven liggen, waardoor gemakkelijk verkeerde conclusies getrokken kunnen worden.

Tot nu toe zijn alle onderzoekers tot de conclusie gekomen, dat de Vos ten alle tijde meer kraagdieren verorbert dan vogels. Alleen Tinbergen stelde vast dat Vossen in een dichte kokmeeuwkolonie regelmatig vogels en eieren roofden. De kolonie was gevestigd op een schiereiland bij Ravenglass en door verschillende oorzaken abnormaal groot. Het aantal meeuwen dat soms op één nacht werd gedood kon dan ook zeer groot genoemd worden. In maart 1962 vonden de onderzoekers zelfs 230 gedode exemplaren. In de ogen van vogelaars een zinloze slachting, maar volgens Tinbergen wordt dit geïnduceerd door de abnormale milieuomstandigheden. In de eerste plaats treden ze alleen op onder bepaalde duidelijk te omschrijven, niet vaak voorkomende omstandigheden, zoals volle kippenhokken of zoals in Ravenglass te grote, dichte broedkolonie in een kaal duinterrein. Het is mogelijk dat een jagende Vos, zelfs op gunstige nachten, alleen succes heeft, wanneer hij een tomeloze drang heeft om op het eerste gezicht te doden; dus om onmiddellijk te doden wanneer de gelegenheid zich voordoet. Het is best mogelijk dat hij het zich niet kan veroorloven deze onmiddellijke reactie op een "bewegende-prooi-binnen-bereik" onder welke omstandigheden dan ook te beteugelen (10).

Ondanks dus een grote predatie van vogels en eieren blijkt uit het rapport absoluut niet dat er geen jongen zijn uitgevlogen. Als het aantal jongen te gering was geweest had Tinbergen dit vast en zeker gemeld. Wel verteld hij hoe hij ontdekte dat Vossen geroofde eieren verstoppen voor slechtere tijden. Wordt het voedselaanbod schaarser dan heeft hij nog een appeltje voor de dorst in de vorm van (een) stinken(de) ei(eren) (10).

Scott en Watson deden een voedselonderzoek bij Vossen in zowel hoog als laag gelegen gebieden van Wales en Midden-Engeland. In beide gebieden vormden Konijnen het hoofdvoedsel, maar waren ook vogels wel belangrijk. Nadere gegevens over welke soorten vogels vermeld v.oort echter niet.

Englund is in staat geweest in Zweden uit te zoeken wat er gebeurd is in een slecht kraagdierenjaar in drie gebieden waar kleine kraagdieren normaal het hoofdvoedsel van de Vos vormden. In twee van deze gebieden werd het gebrek aan knagers gecompenseerd door een vergrote consumptie van aas en afval. In het derde gebied, waar deze alter-

natieve bronnen een stuk minder gemakkelijk verkrijgbaar waren namen de Vossen meer insecten en fruit in de zomer en meer vogels in de winter.

Uit de tabellen in de omvangrijke literatuur blijkt dat de vogels slechts een gering percentage van het voedsel uitmaken en van dat percentage zal waarschijnlijk nog een groot deel uitgemaakt worden door kadavers. Deze veronderstelling wordt gesterkt door de ontdekkingen van Burrows. Hij vond in Engeland waar Patrijzen en Fazanten rijkelijk voorhanden waren, een bijzondere lage predatie op deze grondbroeders. Hij kon zelfs achterhalen dat in de Tweede wereldoorlog toen er geen jachtopzieners waren het fazantenbestand toenam! In de uitwerpselen trof Burrows verschillende malen naast veren ook hagel aan, wat erop zou kunnen wijzen dat het bij een deel van de vogelprooien gaat om dieren die wel aangeschoten maar niet dodelijk zijn getroffen.

Verder schrijft v.Oort dat de kans dat Fazanten als prooidieren gaan fungeren aanmerkelijk groter wordt bij onnatuurlijk grote populatiedichtheden, terwijl uitgezette Fazanten in onnatuurlijke biotopen waar ze normaal niet zouden voorkomen bij het broeden niet genoeg dekking kunnen vinden en zodoende een gemakkelijke prooi voor de Vos vormen.

Schofield volgde in 1960 in Michigan sporen van Vossen over een afstand van ong. 1800 km. midden in een korhoendergebied en stelde daarbij een uiterst geringe predatie op deze vogel vast. Ook onderzoekingen in Noorwegen, Zweden en Rusland tonen aan dat de Vos nauwelijks enig effect op het veerwild heeft. Trouwens in Nederland is bewezen dat één van de laatste baltsterreinen van de Korhoenders zich al jaren lang bevindt op de Veluwe, temidden van een dichte vossenpopulatie (54).

Aansluitend op deze bewering vet volgend verhaal van Hazalhoff. Tijdens een wacht in een schuilhut bij een baltsplaats van Korhoenders zag hij hoe een Vos op een baltsende haan afsloep, die vlak voor de hut stond. De Korhaan, die de Vos zag aankomen, ging gewoon door of er niets aan de hand was. Toen de Vos tot op twee meter was genaderd, spande hij zich voor de sprong, zonder dat de haan ook maar enige onrust liet merken. Ineens sprong de Vos op de Haan af en op hetzelfde moment ging de haan op de vleugels, maar dan ook maar even. De Vos greep in het zand, terwijl de haan op een paar meter afstand van de Vos weer op de grond landde en zijn balts onverstoort voortzette. Dit spelletje herhaalde zich enige keren, totdat de haan wegvloog naar een ander gedeelte van de baltsplaats. De Vos keek hem na, maar had kennelijk geen zin om het nog eens bij andere hanen te proberen. De Vos liep weg precies in de richting van een broedende Kievit. De Kievit vloog op en bestookte de Vos met vleugels en snavel, zodat de Vos absoluut geen gelegenheid kreeg aan haar eieren te komen. Daarop nam hij met grote sprongen de benen om niet meer terug te keren (2).

In het Kraansvlak stelden wij vast dat rond een vosseburcht jonge Konijntjes springlevend fourageerden en speelden en menig zangvogel niet alleen tot de broeden is gekomen, maar dat er jongen zijn uitgevlogen. Dit feit wordt ondersteund door von Gaudecher die vaststelde dat muizen, aangetrokken door vleesresten, in grote getale in alle vrède voor de vosseholen konden fourageren. Zelfs zag hij eens dat een Konijn bij een Vos inwoonde zonder een haar gekrenkt te worden door de hoofdbewoner: de Vos (1). Zo'n inwoning en huisvrede komt

niet uitsluitend voor bij de Vos maar het is menigkeer vastgesteld, zoals in het zuiden van Limburg bij de Das. In de periode dat de myxomatose nog zeer virulent was (plm. 1955) waren er in veel gebieden alleen op en om de dassenburchten nog gezonde Konijnen te vinden; een duidelijke aanwijzing dat de Das een nuttige functie vervult omdat hij zieke dieren tijdig opruimt. Ondertussen zijn er talloze onderzoeken over het voedsel van de Das gereedgekomen. Hieruit blijkt dat het voedsel inderdaad bestaat uit jonge Konijnen, insecten, slakken, wormen, enz... Uit onderzoeken van honderden monsters die consequent jarenlang in bepaalde gebieden zijn verzameld, leidde tot de gevolgtrekking dat de Das t.a.v. het jachtwild nauwelijks een rol speelt. En toch is hij vanwege zijn vermeende schadelijkheid zo vervolgd door de jagers, dat hij in grote delen van ons land totaal is uitgeroeid (11). En dan te bedenken dat het voedsel van de Das analoog is aan die van de Vos.

Zowel uit gesprekken met jagers als uit de jachtliteratuur blijkt vaak, dat men van mening is dat de relatie predator-prooi eenvoudig van aard is: het roofdier zorgt ervoor dat de dichtheid van zijn prooidier(en) laag blijft. Men trekt hieruit de conclusie dat als men het roofdierenbestand nu maar voldoende drukt, de populatiedichtheid van de prooidieren automatisch zal stijgen tot het niveau waarop het voedselaanbod limiterend gaat werken. Als deze beperkende factor geëlimineerd wordt door de aanleg van voerakkers en bijvoederen, dan denkt men een optimale opbrengst van het jachtwild te krijgen. Er zijn de laatste decennia veel onderzoeken gedaan naar de relatie tussen de dichtheden van predatoren en prooidieren, zowel laboratoriumproeven als grondige veldbiologische onderzoeken. Uit al deze onderzoeken blijkt niet alleen dat de relatie vrij ingewikkeld is; ook zijn er onderzoekers tot opzienbarende ontdekkingen gekomen. Errington onderzocht de relatie tussen de Amerikaanse nerts en de Muskusrat. Uit dit onderzoek stelde hij o.a. vast dat de roofdierenstand wordt gereguleerd door de prooidierenstand, dus precies het omgekeerde van wat men gewoonlijk denkt (11). Hiermee wil ik niet stellen dat dit ook opgaat bij de Vos. Het geeft alleen wel te denken, welke waarde we moeten hechten aan de door de eeuwen heen geponeerde stelling en overtuigingen van de jagers. Kritisch denken en onderzoeken kan veel aan het licht brengen.

Omdat de Vos aan het einde staat van een voedselketen, bestaat nog vaak de vrees dat zo'n predator explosief zal toenemen wanneer de jager op zijn beurt zijn aantal niet in toom zou houden. Dit is nu een gedachtfout die voorkomt uit de ogenschijnlijke noodzaak van regulatie bij hoefdieren zoals reeën en zwijnen. De regulatie moet waarschijnlijk door de mens overgenomen worden door het wegvallen van grote roofdieren zoals wolven om te voorkomen dat verhongering, dus uitputting van het biotoop, de beperkende factor wordt. Daarentegen moeten bij predatoren die aan het eind van een voedselketen staan andere mechanismen zijn ontstaan die het aantal beperken. Immers predatoren waren er al voordat de mens het kruit had uitgevonden; sterker nog voordat de mens kwam kijken. In verschillende streken zullen verschillende factoren het aantal individuen kunnen beperken. Maar daar waar zelfs voedselhoeveelheid en terreinfactoren bijzonder gunstig zijn, zien we een stabilisatie van aantallen optreden. Als door de mens niet wordt ingegrepen, ontstaan stabiele populatiedichtheden, zoals bijv. is vastgesteld bij de Leeuw en Tijger (Schaller), Gevlekte hyena (Kruuk) en bij de Wolf (Meek) (8). Wat dat betreft zijn er in Nederland zelfs al de nodige voorbeelden.

In enkele staatsnatuureservaten is inmiddels, soms al langer dan tien jaar, ervaring opgedaan met niet-bejagen. Goede voorbeelden zijn het Snavelsebos, de zuidelijke helft van Mariaveen, de Brabantse Biesbosch, de Weerribben en het terrein rond het Rijksinstituut voor Natuurbeheer op Broekhuizen. Nergens zijn de ons voorspelde negatieve effecten opgetreden: er ontstonden geen bevolkingsexplosies bij Konijnen, Reeën namen niet toe in aantal zodat zij schadelijk werden, de Wulpen en Korhoenders werden niet allemaal door de Vossen opgegeten. De positieve effecten waren duidelijk: er leven meer predatoren, vooral van de zeldzame soorten; er komen meer en vaker ganzen en Kraanvogels aan de grond. De dieren in deze reservaten zijn er - en dit is voor recreanten en onderzoekers bijzonder belangrijk - opvallend minder schuw (11).

Tot slot wil ik het volgende ter overdenking aan U voorleggen. De mens in het algemeen en de jager in het bijzonder spreken altijd van roofvogels en roofdieren. Waarom? Omdat zij doden om te kunnen blijven leven? Koenen's woordenboek verstaat onder roven: wegnemen wat een ander toebehoort, met geweld ontnemen. Hieruit blijkt dat door de mens c.q. de jager de roofdieren niet als natuurlijke componenten van het ecosysteem worden beschouwd, maar als concurrenten. Ze ontnemen de jager hun vermeende buit. Stel dat de Nederlander van huisjesslakken zou houden; zou men dan de Zanglijster ook het predicaat roofvogel geven? Ziet U hoe betrekkelijk het allemaal is!

Hiermee wil ik dit artikel eindigen. Ik hoop dat U genoeg handvaten zijn aangereikt om U meer te verdiepen over het wel en wee van onze *Vulpes vulpes*.

Mw. T.Heidweiller.

Geraadpleegde literatuur:

- | | |
|-----------------------------|--|
| 1) Gaudecher, H. von | - Geheimen van de wildbaan |
| 2) Hazalhoff, F.F. | - Dierenrijk Nederland |
| 3) Mulder, J. | - Mondelinge mededeling |
| 4) Niewold, F. | - Art. "De Vos in Nederland" in Artis juli/aug. 1978 |
| 5) Nijland, H. | - Art. "Gedragsonderz. aan Vossen op de Veluwe" in de Schouw no.2 1975 |
| 6) Oort, G.v. | - Het boek "De Vos" |
| 7) Schlegel Prof. | - Natuurlijke historie van Nederland |
| 8) St. Kritisch Faunabeheer | - Verschillende art. uit het vossennummer. Argus juli 78/2 |
| 9) idem | - Symposium over Vossen, rabiën en jacht |
| 10) Tinbergen, N. | - Art. in het dier in zijn wereld 1 |
| 11) Wijngaarden, A.v. | - Jacht en predatoren, proceedings Colloquium "Jacht en Wildbeheer". R.I.N. rapport. |